

*Мирошнікова А. Є.,**доктор філософії,**юристконсультант ТОВ «Солео»**ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1799-8092>*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. Метою статті є комплексне науково-теоретичне осмислення цифровізації митних процедур як об'єкта адміністративно-правового регулювання. Для досягнення поставленої мети у статті сформульовано такі завдання: проаналізувати доктринальні підходи до розуміння цифровізації як правового та управлінського явища; з'ясувати правову природу митних процедур в умовах упровадження цифрових технологій, категорію «правове регулювання», «адміністративно-правового регулювання»; охарактеризувати основні критерії систематизації законодавства в цій сфері. Методи. Методологічною основою роботи є загальнофілософські та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема формально-логічний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та системно-структурний. Зокрема, за допомогою методів аналізу і синтезу здійснено узагальнення наукових підходів до визначення цифровізації митних процедур; системно-структурний метод застосовано для розкриття взаємозв'язку досліджуваних категорій; формально-юридичний метод використано для дослідження змісту адміністративно-правових норм, що регламентують цифровізацію митних процедур. Результати. Встановлено, що цифровізація митних процедур є самостійним, комплексним та динамічним об'єктом адміністративно-правового регулювання, який поєднує інформаційно-технологічні інструменти, принципи й форми, методи, а також адміністративні процедури й публічно-управлінські повноваження суб'єктів публічної адміністрації тощо. Доведено, що ефективність цифрової трансформації митної діяльності безпосередньо залежить від системності та узгодженості адміністративно-правового регулювання, здатного забезпечити баланс між автоматизацією процесів, дотриманням прав учасників митних правовідносин і захистом публічних інтересів. Подальший розвиток адміністративно-правового регулювання цифровізації митних процедур має ґрунтуватися на вдосконаленні нормативно-правової бази із врахуванням міжнародних стандартів, чіткому визначенні компетенції уповноважених суб'єктів забезпечення цифровізації митних процедур та запровадженні єдиних підходів до функціонування цифрового митного середовища із митним середовищем ЄС, що сприятиме підвищенню прозорості, ефективності та результативності митної політики нашої держави під час євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: публічне адміністрування, інформаційно-комунікаційні технології, суб'єкти митного права, адміністративно-правовий механізм, електронне митне декларування, правосуб'єктність.

Вступ. Державна митна служба України продовжує процес цифровізації та створює IT-рішення, які потенційно можуть інтегруватися в Центр митних даних ЄС. Митна реформа ЄС передбачає нове партнерство між бізнесом та митними органами. Побудова передбачуваної та прогнозованої митної системи

на основі практики ЄС є одним із завдань низки стратегічних документів у митній сфері таких як Бюджетна декларація на 2025–2027 роки, Довгострокового національного стратегічного плану цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Держмитслужби України на основі розвитку Багаторічного плану електронної митниці ЄС (MASP-C), Національної стратегії доходів до 2030 року та інших документів.

Окремі питання правового регулювання цифровізації митних відносин досліджували такі науковці як Ю.П. Битяк, І.Г. Бережнюк, В.М. Гаращук, Є. В. Додін, О.М. Шевчук, М. Г. Шульга та ін. Дослідження цифровізації митних процедур як об'єкта адміністративно-правового регулювання потребує сучасного погляду в зв'язку з активним розвитком цифровізації митних органів в умовах воєнного стану та різних наукових підходів на цю категорію юридичної науки.

Мета даної статті виокремити підстави цифровізації митних процедур як об'єкта адміністративно-правового регулювання та його зміст, вказати критерії класифікації законодавства у досліджуваній сфері. Для досягнення поставленої мети у статті сформульовано такі завдання: проаналізувати доктринальні підходи до розуміння цифровізації як правового та управлінського явища; з'ясувати правову природу митних процедур в умовах упровадження цифрових технологій, категорію «правове регулювання», «адміністративно-правового регулювання»; охарактеризувати основні критерії систематизації законодавства в цій сфері. Методологічною основою роботи є загальнофілософські та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема формально-логічний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та системно-структурний.

Розділ 1. Визначення досліджуваної категорії митного права

На власній території Україна самостійно здійснює митну політику за допомогою національного законодавства, відповідних нормативних актів, забезпечуючи ефективне співробітництво з іншими країнами світу (Шевчук, 2011:226). Правова конструкція «адміністративно-правове регулювання цифровізації митних процедур» не передбачена у МК України, не існує єдиного підходу й у наукових працях. Наведемо спочатку зміст категорій «цифровізація» та «митні процедури», «правове регулювання».

Як підкреслює О. В. Петришин, категорію «правове регулювання» визначають як здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, вимагаючих правового гарантування (Петришин, 2009: 207). МК України визначає митні процедури як «... зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей і порядок їх виконання» (МК України,

2012). М.Г. Шульга з позицій митного права зазначає, що митні процедури визначаються технічними нормативами залежно від категорії товарів, видів транспорту, митних режимів, заходів не тарифного регулювання, осіб, які переміщують товари (Шульга, 2012: 475). У МК України та підзаконних актах у митній сфері не використовується також термін «цифровізація» у дефінітивному значенні, однак МК України передбачає Главу 5 «Інформаційні технології та електронні інформаційні ресурси у митній справі» МК України, 2012).

Термін «цифровізація» визначений на законодавчому рівні та вказаний як процес впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя (Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX). Дефініція цифровізація у законодавстві визначається як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливує інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір та передбачено Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки.

Відзначимо, що Національною стратегією доходів до 2030 року у пункті 5.2.5 «Розвиток ІТ та забезпечення технічними засобами митного контролю», передбачено основні їх напрямки розвитку ІТ (Національна стратегія доходів до 2030 року). Основою ІТ-стратегії Держмитслужби України у плані цифровізації, зокрема, визначено, а саме: сервісно-орієнтовну архітектуру, централізоване впровадження ЄАІС, гармонізований інтерфейс із ЄС і Єдине вікно для міжнародної торгівлі. Також запровадженню принципів кіберзахисту, а саме: запису та відстеження історії запитів на внесення змін до даних; захисту від несанкціонованого доступу до інформації; неможливості зміни або втрати журналів роботи з даними; неможливості зміни інформації та документів, наданих користувачами з використанням кваліфікованого електронного підпису (Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку Державної митної служби України).

Потрібно розмежувати дефініції «адміністративно-правове регулювання» та «адміністративно-правові засади» при цифровізації митних процедур. Окремі дослідники при вивченні державного управління термін адміністративно-правові засади цього явища розуміють як сукупність адміністративно-правових норм, які визначають основні цінності, принципи, завдання, форми та методи розвитку нормотворчої і розпорядчої діяльності органів виконавчої влади з метою вдосконалення їхнього владно-організуючого впливу на відповідні суспільні відносини і процеси, а також оптимізації внутрішньо-організаційної діяльності державних органів щодо забезпечення належного виконання покладених на них завдань, функцій і повноважень (Панова, 2008: 64-65).

Інші дослідники трактують дану категорію в контексті управління в сфері митної справи як комплексний правовий механізм, що охоплює нормативну базу, організаційну структуру та функціональні особливості діяльності митних органів (Самченко, 2025: 412). На думку Д. Заброди, адміністративно-правові засади – це сукупність закріплених у нормах адміністративного права параметрів (характеристик) суспільного явища та правовідносин, що потребують урегулювання за допомогою адміністративно-правових засобів (Заброда, 2013: 49). Отже, за таким критерієм як зміст розмежування «адміністративно-правове

регулювання» та «адміністративно-правові засади» при цифровізації митних процедур полягає в тому, що у першому випадку це явище охоплює базові принципи, цілі та загальні підходи держави до впровадження цифрових технологій у митній сфері та мають узагальнений, концептуальний характер. У другому випадку становить сукупність конкретних адміністративно-правових норм, процедур і повноважень суб'єктів публічної адміністрації, за допомогою яких ці засади реалізуються на практиці у процесі здійснення цифрових митних процедур.

На нашу думку, адміністративно-правове регулювання цифровізації митних процедур – це закріплена в нормах адміністративного та митного законодавства система принципів, форм, методів і процедур публічного адміністрування. Таке правове регулювання спрямована на формування та функціонування електронного й безпаперового митного середовища шляхом упровадження та застосування інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій у діяльності митних органів. А також включає адміністративно-правові відносини між митними органами та фізичними та юридичними особами, які переміщують товари через митний кордон і забезпечує автоматизацію, гармонізацію, прозорість, управління ризиками, а також підвищення ефективності та якості здійснення митних процедур відповідно до стандартів Європейського Союзу.

Розділ 2. Класифікація законодавства з питань цифровізації митних процедур

Дефініція «правова основа» використовується в багатьох нормативно-правових актах, проте зміст цієї категорії в законодавстві не розкривається, але як синонім, в окремих випадках, використовується поняття «законодавство» (Ангеловська, 2021: 39). Зокрема, у Міжнародній конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур термін «митне законодавство» – це сукупність законів та підзаконних актів, що стосуються ввозу, вивозу, переміщення або зберігання товарів, застосування і забезпечення виконання яких покладено безпосередньо на митну службу, а також будь-яких нормативних розпоряджень, виданих митною службою в межах її компетенції (Київська конвенція, 1973).

Згідно до ст. 1 Митного кодексу України національне законодавство з питань державної митної справи складається з Конституції України, цього Кодексу, інших законів України, що визначають засади державної митної справи, з міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також з нормативно-правових актів, виданих на основі та на виконання цього Кодексу та інших законодавчих актів (МК України, 2012).

Існує певна позиція науковців, що правовою основою діяльності митних органів, яку становить адміністративне та митне законодавство, є широкі коло правових актів різної юридичної сили, які визначають державно-владні повноваження цих органів, їх завдання, функції, гарантії діяльності, систему органів, основи взаємодії з іншими суб'єктами митних відносин, їх відповідальність тощо (Комзюк, 2016: 126). Зокрема, О.М. Шевчук досліджуючи переміщенням лікарських засобів через митний кордон України вважає, що законодавче регулювання контролю за переміщенням лікарських засобів через митний кордон регулюється Конституцією й законами України, указами Президента, міжнародними договорами, й постановами КМ України, актами МОЗ України, Міндоходів України, спільними актами різних міністерств та ін. (Шевчук, 2014: 38).

Взявши за критерій науковий підхід (Калініченко, 2015: 9; Зоріна, 2024; 11) нормативно-правові акти з питань цифровізації митних процедур доцільно поділити на: митні, у яких містяться переважно норми митного права (МК України та ін.); митно-адміністративні, які охоплюють норми переважно митного й адміністративного права (приміром, Закон України «Про адміністративні послуги», нормативні акти про електронні сервіси митних органів), і комплексні (митного й адміністративного, фінансового, податкового, міжнародного права тощо).

Нормативно-правова база цифровізації митних процедур складається з законів України, міжнародних договорів України, актів Президента України, постанов Уряду, нормативно-правових документи органів державної влади, спрямованих на регулювання відносин у сфері цифровізації митних процедур. Так, Конституція України закріплює базові принципи, що становлять основу цифровізації публічного адміністрування. Стаття 34 Конституція України гарантує право кожного на доступ до інформації, а стаття 42 – право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом (Конституція України, 1996).

Зокрема, концептуальні засади державної політики які охоплюють загальні підходи цифровізації митних процедур низці таких законодавчих актів, як законів України «Про основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про доступ до публічної інформації», «Про адміністративні послуги», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про захист персональних даних» тощо. Важливе значення при цифровізації митних процедур законодавчі акти як «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»; «Про звернення громадян»; «Про доступ до публічної інформації»; «Про захист персональних даних» та інші.

Зазначимо що у 2012 р. Указом Президента України «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» визначено необхідність розвитку механізмів електронного урядування й електронної демократії. Одним міжнародних документів, які присвячені цифровій трансформації, є Декларація про європейську політику у галузі нових інформаційних технологій, яку прийнято Комітетом міністрів Ради Європи 1999 р.

Варто згадати, МК України передбачає Главу 5 «Інформаційні технології та електронні інформаційні ресурси у митній справі» (МК України, 2012). Варто відмітити підзаконні нормативно-правові акти цифровізації митних процедур як постанови КМ України накази Міністерства фінансів України та накази Державної митної служби. Приміром, постанова КМ України від 12 грудня 2023 р. № 1298 яка визначає стандарти для електронних підписів, необхідних для цифрового обміну документами, у тому числі в митних деклараціях та інших митних сервісах. Іншим приклад є наказ Міністерства фінансів України № 263 від 19.05.2023 р. який визначає положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему митних органів, структуру її складових, основні функції та повноваження суб'єктів системи, а також порядок і умови застосування її систем в діяльності митних органів.

Висновки. Цифровізація митних процедур є самостійним, комплексним та динамічним об'єктом адміністративно-правового регулювання, який поєднує інформаційно-технологічні інструменти, принципи й форми, методи, а також адміністративні процедури й публічно-управлінські повноваження суб'єктів публічної адміністрації. Нормативно-правові акти з питань цифровізації митних процедур доцільно поділити на: митні, у яких містяться переважно норми митного права (МК України та ін.); митно-адміністративні, які охоплюють норми переважно митного й адміністративного (нормативні акти про електронні сервіси митних органів), і комплексні (митного й адміністративного, фінансового, податкового, міжнародного права тощо).

Подальший розвиток адміністративно-правового регулювання цифровізації митних процедур має ґрунтуватися на вдосконаленні нормативно-правової бази із врахуванням міжнародних стандартів, чіткому визначенні компетенції уповноважених суб'єктів забезпечення цифровізації митних процедур та запровадженні єдиних підходів до функціонування цифрового митного середовища із митним середовищем ЄС, що сприятиме підвищенню прозорості, ефективності та результативності митної політики нашої держави під час євроінтеграційних процесів.

Література:

1. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025–2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text>
2. Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку Державної митної служби України URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_skhvaliv_strategichnii_plan_tsifrovizatsii_derzhmitsluzhbi-4448
3. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/national%20Revenue%20Strategy_2030.pdf
4. Шевчук О.М. Митне право як самостійна галузь української правової науки. Публічна влада в Україні та конституційно-правовий механізм її реалізації: матер. наук.-практ. конф. Харків.: НУ «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. С. 226 – 227.
5. Загальна теорія держави і права: підручник за ред., О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
6. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45. № 46-47. № 48. Ст. 552.
7. Шульга М.Г. Переміщення і пропуск товарів через митний кордон України. *Право та управління*. 2012. № 3. С. 475 – 486.
8. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20/ed20221201#n32>
9. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/ed20180117#n20>
10. Панова Н. Адміністративно-правові засади розвитку державного управління в сучасній Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, ОНЮА. 2008. 220 с.
11. Самченко М.Ю. Адміністративно-правові засади управління в сфері митної справи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія Право*. 2025. Вип. 87: Ч. 4. С. 412–417. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.64>
12. Забрда Д. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2(4). С. 45–51. URL: <https://applaw.net/index.php/arkhiv-nomeriv/2-4-2013>
13. Ангеловська О.С. Особливості переміщення через митний кордон України культурних цінностей: дисерт....канд. юрид. наук: спеціальність: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 211 с.

14. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Київська конвенція): міжнародний документ від 18.05.1973 р. № 995_643. *Офіційний вісник України*. 2011. № 71 / № 18. 2011. Ст. 727. Ст. 2711.
15. Комзюк В.Т. Деякі питання адміністративно-правового статусу митних органів України в умовах реформування. *Адміністративне право і процес*. 2016. № 1(15). С. 124–133.
16. Шевчук О. М. Контроль та нагляд за переміщенням лікарських засобів через митний кордон України: монографія Харків: Право, 2014. 272 с. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17683135>. URL: <https://zenodo.org/records/17683135>
17. Калініченко А. І. Систематизація митного законодавства: сутність та форми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність:12.00.07. Харків, 2015. 19 с.
18. Зоріна О.Г. Правове регулювання переміщення ветеринарних препаратів через митний кордон України: адміністративно-правовий вимір: монографія [наук. ред. О. М. Шевчук]; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2024. 224 с.
19. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

Myroshnikova A. Digitalization of customs procedures as an object of administrative and legal regulation

Summary. The purpose of this article is to provide a comprehensive scientific and theoretical understanding of the digitalization of customs procedures as an object of administrative and legal regulation. To achieve this goal, the article outlines the following tasks: to analyze doctrinal approaches to understanding digitalization as a legal and managerial phenomenon, and to clarify the legal nature of customs procedures in the context of introducing digital technologies, the category of “legal regulation”, “administrative and legal regulation”; characterize the main criteria for systematizing legislation in this area. Methods. The methodological basis of the work is general

philosophical and special legal methods of cognition, in particular formal-logical, formal-legal, comparative-legal, and systemic-structural. In particular, using methods of analysis and synthesis, a generalization of scientific approaches to determining the digitalization of customs procedures was carried out; the system-structural method was used to reveal the interconnection of the studied categories; the formal-legal method was used to study the content of administrative and legal norms regulating the digitalization of customs procedures. Results. It has been established that the digitalization of customs procedures is an independent, complex, and dynamic object of administrative and legal regulation, which combines information and technological tools, principles and forms, methods, as well as administrative procedures and public management powers of public administration entities, etc. It has been proven that the effectiveness of the digital transformation of customs activities directly depends on the systematic and consistent administrative and legal regulation, which is able to ensure a balance between process automation, compliance with the rights of participants in customs legal relations, and protection of public interests. Conclusions. Further development of administrative and legal regulation of the digitalization of customs procedures should be based on improving the regulatory framework, taking into account international standards, clearly defining the competence of authorized entities to ensure the digitalization of customs procedures, and introducing unified approaches to the functioning of the digital customs environment with the EU customs environment, which will contribute to increasing the transparency, efficiency and effectiveness of our country's customs policy during the European integration processes.

Key words: public administration, information and communication technologies, subjects of customs law, administrative and legal mechanisms, electronic customs declaration, legal personality.

Дата першого надходження статті до видання: 14.01.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.02.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)